

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-182>

УДК 330.567:330.16

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ

HOUSEHOLD FINANCIAL BEHAVIOUR IN THE SYSTEM OF ECONOMIC RELATIONS: MECHANISMS OF FORMATION AND TRANSFORMATION

Тютюнник Інна Володимирівнадоктор економічних наук, доцент,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5883-2940>**Топтуненко Дмитро Едуардович**аспірант,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0914-5703>**Tiutiunyk Inna, Toptunenکو Dmytro**
Sumy State University

Стаття присвячена дослідженню теоретичних підходів до аналізу фінансової поведінки домогосподарств у системі економічних відносин. Виокремлено ключові концептуальні напрями дослідження, що відображають мотиваційні, фінансово-управлінські, реактивно-адаптаційні, структурно-ресурсні та когнітивно-інституційні аспекти прийняття фінансових рішень домогосподарствами. Обґрунтовано багатовимірний характер фінансової поведінки як результату взаємодії ціннісних установок, доходних можливостей, інституційних умов та кризових шоків. Запропоновано інтегровану модель формування фінансової поведінки домогосподарств, що створює методологічне підґрунтя для подальшої типізації фінансових стратегій в умовах економічної турбулентності та враховує роль фінансової грамотності й адаптаційної спроможності домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарства, фінансові рішення, заощадження, доходи, економічна система.

The article systematizes scientific approaches to the definition of financial behavior of households, which reflect its interpretation as a result of the interaction of individual motivations, economic constraints, institutional conditions and cognitive factors. Based on the bibliometric analysis of scientific publications indexed in the international scientometric database Scopus, key conceptual areas of research are identified. The analysis conducted indicates the dominance of five relatively autonomous research directions. The motivational cluster focuses on value orientations and behavioral attitudes that determine the financial decisions of households. The financial and managerial cluster covers the study of saving, investment and debt behavior within the framework of rational management of financial resources. The reactive and adaptive cluster reflects short-term changes in the financial behavior of households in response to income fluctuations, crisis phenomena and external shocks. The structural and resource cluster focuses on the influence of income constraints, socio-economic inequality and access to financial resources on financial decisions. The cognitive and institutional cluster characterizes the role of financial literacy, bounded rationality and the quality of the institutional environment in shaping the financial behavior of households. The results obtained demonstrate differences between clusters not only in thematic focus, but also in the initial assumptions regarding the rationality, agency, and adaptive capacity of households. The multidimensional nature of household financial behavior is substantiated as a result of the interaction of value orientations, income opportunities, structural constraints, the quality of the institutional environment and external socio-economic shocks. An integrated model of the formation of household financial behavior is proposed, which combines motivational priorities, financial thinking, resource base, adaptive capacity and institutional conditions into a single analytical framework.

Keywords: households, financial decisions, savings, income, economic system.

Постановка проблеми. У сучасній економічній науці функціонування економічних систем розглядається крізь призму взаємодії економічних агентів, що здійснюють виробництво, розподіл, обмін і споживання економічних благ. Сукупність таких взаємодій формує систему економічних відносин, у межах якої забезпечується рух ресурсів і доходів, відбувається трансформація економічних результатів та вибудовуються зв'язки між державою, суб'єктами господарювання, фінансовими інститутами й домогосподарствами.

Особливе місце в системі економічних відносин посідають домогосподарства як базовий інституційний елемент економіки. Виступаючи носіями економічних інтересів, вони формують і використовують доходи та беруть участь у відтворювальних процесах на всіх стадіях економічного циклу. Через взаємодію з державою, фінансовими інститутами й суб'єктами господарювання домогосподарства інтегруються у фінансову систему та впливають на формування економічних пропорцій і структури національної економіки. Така багатовимірність їх участі зумовлює необхідність розгляду домогосподарств не лише як споживчих одиниць, а як повноцінних суб'єктів економічних відносин. Враховуючи вагому роль фінансів домогосподарств у функціонуванні економічної системи, особливого значення набуває розуміння драйверів прийняття ними фінансових рішень. Саме рішення домогосподарств щодо формування та розподілу доходів, заощаджень, споживання, інвестування й використання боргових інструментів визначають напрями руху фінансових потоків та впливають на фінансову стійкість держави. Фінансова поведінка домогосподарств виступає ключовим механізмом трансформації доходів у фінансові рішення, через який відбувається взаємодія економічних суб'єктів і забезпечується адаптація економіки до змін зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній науковій літературі фінансова поведінка домогосподарств розглядається як багатовимірне явище, що формується під впливом економічних, інституційних і поведінкових чинників та не зводиться до окремих фінансових рішень або інструментів.

Традиційні теоретичні підходи до її аналізу ґрунтуються на припущенні про раціональність домогосподарств як економічних агентів, здатних оптимально розподіляти фінансові ресурси в часі та між альтернатив-

ними напрямками їх використання. Фундаментальною для раціонального підходу є концепція міжчасового вибору, сформульована І. Фішером у праці «The Theory of Interest» [1]. У межах цієї концепції фінансова поведінка домогосподарств визначається співвідношенням між схильністю до поточного споживання та можливістю інвестування доходів з метою отримання майбутніх вигід. Домогосподарства порівнюють альтернативні траєкторії споживання в часі, приймаючи рішення щодо заощаджень і запозичень на основі раціонального міжчасового планування.

Подальший розвиток раціонального підходу пов'язаний із теорією очікуваної корисності, розробленою Дж. фон Нейманом [2], яка дозволяє формалізувати вибір між фінансовими альтернативами в умовах невизначеності. У межах цієї теорії фінансові рішення домогосподарств приймаються на основі зваженої оцінки можливих результатів і відповідних імовірностей, що пояснює прагнення до максимізації очікуваної корисності за заданого рівня ризику.

Важливим елементом раціональноорієнтованого підходу є також портфельна теорія Г. Марковіца [3], яка обґрунтовує доцільність диверсифікації активів як ключового принципу управління фінансовими ризиками. У межах цієї моделі інвестиційні рішення домогосподарств ґрунтуються на співвідношенні очікуваної доходності та ризику, що підкреслює системний характер фінансових рішень і орієнтацію на оптимізацію структури активів.

Водночас подальший розвиток економічної теорії засвідчив обмеженість припущення повної раціональності домогосподарств. У працях Р. Талера [4; 5] показано, що домогосподарства застосовують механізми ментального обліку, розділяючи фінансові ресурси на умовні категорії. Це порушує принцип взаємозамінності грошей і призводить до неефективного управління ліквідністю та борговим навантаженням. Значну роль у формуванні фінансової поведінки також відіграють соціальні норми, референтні групи та наслідувальна поведінка, особливо у сфері споживчих витрат і фінансових інвестицій.

Вагомий внесок у розуміння мотиваційної природи фінансової поведінки зробив Дж. Дьюзенберрі, який довів, що фінансові рішення домогосподарств залежать не лише від абсолютного рівня доходів, а й від соціальних порівнянь і звичного рівня споживання [6]. Це дозволило пояснити інерційність споживчої та заощаджувальної поведінки, а також

стійкість фінансових стратегій навіть за зміни економічних умов.

Постановка проблеми. Таким чином у сучасній економічній науці фінансова поведінка домогосподарств розглядається через призму різних теоретичних підходів – від раціонально-орієнтованих моделей міжчасового вибору, очікуваної корисності та оптимізації портфеля до поведінкових концепцій, які враховують мотиваційні, соціальні й когнітивні чинники прийняття фінансових рішень. Така різноманітність підходів ускладнює формування цілісного уявлення про механізми прийняття фінансових рішень домогосподарствами та актуалізує потребу в систематизації наукових підходів до аналізу фінансової поведінки домогосподарств та виявленні домінуючих напрямів досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз та систематизація існуючих теоретичних підходів до розуміння процесів прийняття фінансових рішень домогосподарствами в системі економічних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою систематизації наукових підходів до дослідження фінансової поведінки домогосподарств і виявлення домінуючих напрямів її розвитку у роботі проведено бібліометричний аналіз публікацій, індексованих у міжнародній наукометричній базі даних Scopus.

Формування вибірки було здійснено за допомогою пошукового запиту, що охоплював ключові терміни та словосполучення, пов'язані з фінансовою поведінкою домогосподарств і суміжними аспектами економічних рішень, зокрема: «household finance», «financial behavior», «household financial behavior», «financial literacy», «savings behavior», «consumption behavior», «investment behavior», «credit behavior», «financial decision making», «household income», «financial inclusion», «household debt» та інші споріднені поняття.

Часовий діапазон дослідження охоплює період 1947-2025 рр., що дозволяє дослідити як формування базових економічних підходів до аналізу домогосподарств, так і подальшу еволюцію трактування їх фінансової поведінки.

У результаті аналізу було сформовано масив із 19 993 ключових слів і словосполучень, який став основою для бібліометричного аналізу взаємозв'язків між ключовими термінами, виокремлення концептуальних

кластерів та аналізу часової динаміки розвитку наукових підходів (рисунок 1).

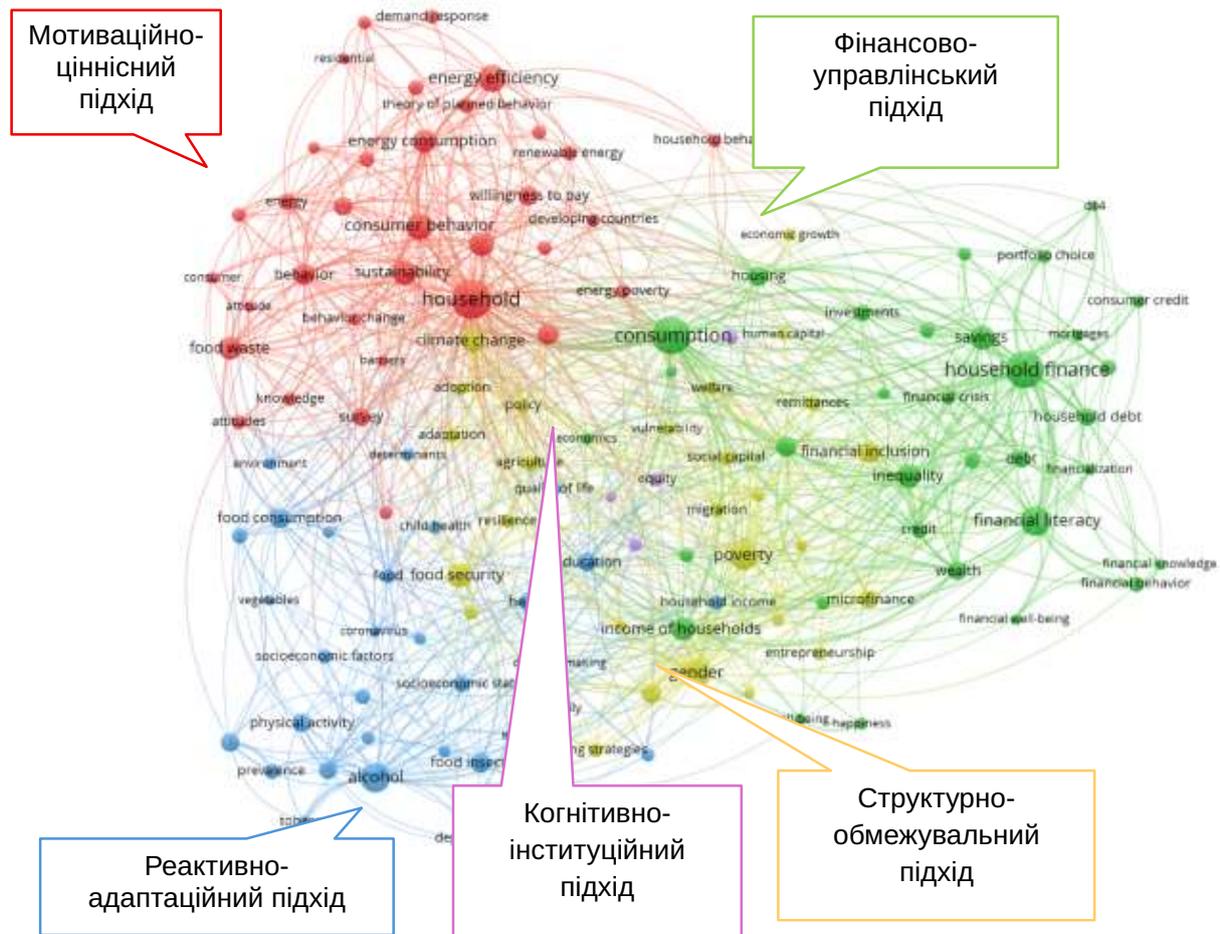
Наведені на рисунку 1 результати аналізу свідчать про багатовимірний характер досліджень фінансової поведінки домогосподарств, які інтегрують у собі особливості фінансового, поведінкового та соціально-економічного підходів. Кластерна структура наукових публікацій відображає наявність кількох відносно самостійних напрямів дослідження, що відрізняються за теоретичними передумовами, фокусом дослідження і логікою інтерпретації фінансових рішень домогосподарств.

Одним із найбільших є червоний кластер, у межах якого дослідження фінансової поведінки домогосподарств зосереджуються на прийнятті фінансових рішень як результату внутрішніх мотиваційних установок і ціннісних орієнтацій. Даний кластер об'єднує публікації, у яких фінансова поведінка домогосподарств аналізується через призму управління фінансовими ресурсами, зокрема заощадженнями, борговими зобов'язаннями, інвестуванням і накопиченням багатства, що відображено у таких ключових поняттях, як фінанси домогосподарств, фінансова грамотність, заощадження, борг домогосподарств, фінансова інклюзія, багатство та фінансова поведінка.

До ключових понять, що концептуалізують даний підхід, належать установки, поведінка, готовність сплачувати, орієнтація на сталість, поведінкові зміни, прийняття нових практик, споживча поведінка та теорія запланованої поведінки. Їх присутність у структурі кластеру свідчить про активне залучення поведінкових і соціально-психологічних теорій для пояснення фінансових рішень домогосподарств, зокрема у сферах заощаджень, споживання, екологічно відповідальних витрат і готовності до зміни усталених фінансових практик.

Центральне місце серед них посідає теорія запланованої поведінки Айзена, відповідно до якої поведінка індивідів зумовлюється не лише зовнішніми обмеженнями або економічними стимулами, а передусім системою поведінкових установок, суб'єктивних норм і сприйнятого контролю над поведінкою [7].

У межах цієї теорії фінансові рішення домогосподарств розглядаються як результат сформованих намірів, що виникають під впливом індивідуальних цінностей, уявлень про доцільність певної фінансової дії та соціальних очікувань. Це означає, що схильність до заощаджень, готовність до використання кредитних інструментів, інвестування або участі у програмах сталого споживання

Рис. 1. Кластерна структура наукових досліджень фінансової поведінки домогосподарств за результатами бібліометричного аналізу

Джерело: сформовано авторами на основі даних БД Scopus

визначається не лише рівнем доходів, а й суб'єктивною оцінкою вигід, ризиків і соціальної прийнятності відповідних рішень.

Значна частина досліджень у межах мотиваційно-ціннісного підходу розглядає фінансові рішення домогосподарств як продовження їх споживчої та поведінкової логіки. У роботах Р. Талера показано, що під час прийняття фінансових рішень домогосподарства часто керуються не раціональними розрахунками, а власними уявленнями про доцільність витрат, соціальними нормами та правилами так званого «ментального обліку» [5]. Зокрема, концепція ментального обліку пояснює, що домогосподарства схильні умовно «розподіляти» доходи та витрати за окремими категоріями, надаючи їм різну суб'єктивну цінність.

Окрему групу досліджень у межах мотиваційно-ціннісного кластера становлять роботи, присвячені аналізу готовності домогосподарств здійснювати додаткові фінан-

сові витрати та формуванню сталих моделей споживання. У публікаціях Дж. Стеґа, Г. Перлавічюте та Е. Ван Дер Верффа [8], а також Фредерікса Е. Р., Старка Р. та Мазур-Стітса К. [9] фінансові рішення домогосподарств інтерпретуються не лише як реакція на рівень цін або доходів, а як спосіб реалізації екологічних, соціальних і етичних цінностей.

У зазначених дослідженнях доведено, що готовність домогосподарств нести додаткові фінансові витрати, зокрема на впровадження енергоефективних технологій, використання «зеленої» електроенергії або придбання соціально відповідальних товарів, часто зумовлена не прямою економічною вигодою, а прагненням діяти відповідно до власних переконань, ціннісної ідентичності та уявлень про соціальну відповідальність. За таких умов фінансові рішення набувають символічного характеру та виконують функцію підтвердження ціннісної позиції домогосподарства.

Ще одним вагомим напрямом дослідження фінансової поведінки домогосподарств є фінансово-управлінський підхід (зелений кластер), у межах якого фінансові рішення трактуються як результат раціонального управління фінансовими ресурсами, активами та зобов'язаннями з метою максимізації добробуту й мінімізації фінансових ризиків. В основі даного підходу лежить здатність домогосподарств формувати оптимальні фінансові стратегії, виходячи з наявних ресурсів, ризикових характеристик і очікуваної дохідності.

На відміну від мотиваційно-ціннісного підходу, що акцентує увагу на внутрішніх установках, ціннісних орієнтаціях і суб'єктивних оцінках фінансових рішень, фінансово-управлінський підхід зосереджується на інструментальному вимірі фінансової поведінки. У його межах аналізуються вибір і поєднання фінансових інструментів, структура активів і пасивів домогосподарств, заощаджувальні та інвестиційні стратегії, а також управління борговими зобов'язаннями.

Вагомий внесок у формування фінансово-управлінського підходу зроблено у працях, присвячених аналізу фінансів домогосподарств, у межах яких фінансова поведінка домогосподарств інтегрується в загальну теорію фінансових ринків.

У роботах Дж. Й. Кемпбелла [10], а також Л. Гвізо та П. Содіні [11] обґрунтовано необхідність перегляду цього підходу шляхом включення домогосподарств до аналізу як гетерогенних фінансових агентів, що відрізняються за рівнем доходів, схильністю до ризику, фінансовими знаннями та доступом до фінансових ринків. Автори показують, що саме рішення домогосподарств щодо заощаджень, інвестування, використання кредитних інструментів і формування портфелів активів є ключовими для розуміння попиту на фінансові активи, цінових коливань і стабільності фінансових ринків у цілому.

Центральне місце у фінансово-управлінському кластері займають дослідження заощаджувальної, інвестиційної та боргової поведінки домогосподарств, у межах яких фінансова поведінка аналізується як результат раціонального вибору між поточним споживанням і накопиченням, а також між альтернативними фінансовими інструментами з різними рівнями ризику та дохідності.

У працях А. Суфі [12], а також О. Йорди, М. Шуларіка та А. Тейлора [13] показано, що накопичення боргу домогосподарствами

є одним із ключових чинників формування фінансових циклів і поглиблення економічної нестабільності. У межах фінансово-управлінського підходу ці результати інтерпретуються як наслідок системних збоїв у фінансовому управлінні, недосконалого регуляторного середовища та асиметрії інформації на ринках.

У межах синього кластеру фінансова поведінка домогосподарств розглядається як реакція на зовнішні соціально-економічні, демографічні та безпекові шоки, а також як механізм адаптації до умов підвищеної нестабільності. До ключових понять цього кластеру належать соціально-економічні чинники, соціально-економічний статус, продовольче споживання, продовольча небезпека, здоров'я, фізична активність, алкоголь, тютюн, депресія, поширеність захворювань, коронавірус, що відображають міждисциплінарний характер досліджень на перетині економіки, соціології та громадського здоров'я.

Значна частина досліджень у межах цього кластеру пов'язує фінансову поведінку домогосподарств із соціально-економічним статусом і рівнем вразливості, розглядаючи її як похідну від обмеженого доступу до ресурсів і можливостей. У роботі А. Дітон показано, що в умовах нестабільних доходів, економічних шоків і підвищеної невизначеності домогосподарства змінюють структуру споживання, скорочують витрати на довгострокові цілі та орієнтують використання фінансових ресурсів на задоволення поточних потреб [14].

Жовтий кластер узагальнює дослідження, у межах яких фінансова поведінка домогосподарств формується під впливом об'єктивних структурних обмежень, пов'язаних із рівнем доходів, бідністю, соціальною нерівністю та доступом до економічних ресурсів. До ключових понять, які розглядають науковці в межах цього кластеру належать дохід домогосподарств, бідність, нерівність, мікрофінансування, гендерні аспекти, добробут і відчуття щастя.

Фіолетовий кластер об'єднує дослідження, у яких фінансова поведінка домогосподарств аналізується через поєднання когнітивних особливостей індивідів, рівня людського капіталу та умов інституційного середовища. До ключових понять цього кластеру належать освіта, ухвалення фінансових рішень, людський капітал, інституції, державна політика та врядування. Такий підхід спрямований на поєднання індивідуальних можливостей домогосподарств із формальними правилами

та регуляторними умовами, у межах яких приймаються фінансові рішення.

Теоретичні основи цього підходу були закладені у роботах Г. Беккера [15] та Дж. Хекмана [16], у яких фінансова поведінка інтерпретується як похідна від рівня накопиченого людського капіталу. У межах цих моделей освіта розглядається не лише як чинник формування доходів, а й як ключова передумова здатності індивідів обробляти фінансову інформацію, оцінювати ризики, порівнювати альтернативи та здійснювати довгострокове фінансове планування. Таким чином, фінансова поведінка розглядається як результат розвитку когнітивних навичок, сформованих у процесі нагромадження та відтворення людського капіталу.

Для узагальнення результатів бібліометричного аналізу та їх теоретичної інтерпретації у таблиці 1 систематизовано ключові кластери досліджень фінансової поведінки домогосподарств із урахуванням домінуючих підходів, логіки інтерпретації фінансових рішень та обмежень відповідних напрямів.

Проведений бібліометричний та теоретичний аналіз наукових публікацій засвідчив

відсутність уніфікованого підходу до трактування фінансової поведінки домогосподарств у сучасній економічній науці. Отримані результати свідчать про фрагментованість існуючого наукового доробку, у межах якого фінансова поведінка інтерпретується крізь різні аспекти досліджень: як сукупність індивідуальних фінансових рішень, як похідна від доходних і структурних обмежень, як реакція на соціально-економічні шоки або як результат взаємодії когнітивних характеристик та інституційного середовища.

Це свідчить про те, що фінансова поведінка домогосподарств не може бути пояснена в межах єдиного теоретичного підходу, оскільки формується як результат одночасної дії внутрішніх мотиваційних чинників, фінансових можливостей, інституційних і когнітивних обмежень, рівня технологічного розвитку, а також реакцій на економічну турбулентність.

Багатомірна природа фінансової поведінки домогосподарств зумовлює необхідність переходу від фрагментарних підходів до комплексного аналізу, у межах якого фінансова поведінка розглядається як цілісний процес, що узагальнює фінансове

Таблиця 1

Порівняльна характеристика теоретичних підходів до аналізу фінансової поведінки домогосподарств

Підхід	Характеристика	Механізм прийняття фінансових рішень	Типові фінансові рішення
Мотиваційно-ціннісний	Система індивідуальних цінностей, установок і суб'єктивних уявлень про ризик, добробут і фінансову безпеку	Внутрішні установки, ціннісні орієнтації, соціальні норми та поведінкові наміри	Заощадження, споживчий вибір, екологічно відповідальні витрати
Фінансово-управлінський	Управління доходами, заощадженнями, активами та борговими зобов'язаннями	Раціональна оптимізація активів і зобов'язань за умов ризику та невизначеності	Інвестиції, кредитування, управління портфелем
Реактивно-адаптаційний	Реакція домогосподарств на економічні, соціальні та безпекові потрясіння	Вимушена адаптація до зовнішніх соціально-економічних і безпекових шоків	Скорочення споживання, використання заощаджень, відмова від інвестицій
Структурно-ресурсний	Рівень і стабільність доходів, бідність, соціальна нерівність, доступ до ресурсів	Об'єктивні доходні та соціально-економічні обмеження	Вживання, нерегулярні заощадження, дорогі боргові інструменти
Когнітивно-інституційний	Освіта, фінансова грамотність, когнітивні обмеження, якість інституційного середовища	Поєднання когнітивних можливостей та якості інституційного середовища	Фінансове планування, участь у формальних фінансових інститутах

Джерело: сформовано авторами

мислення домогосподарств, їх мотиваційні пріоритети, здатність адаптуватися до економічних потрясінь, характер взаємодії з фінансовими інститутами та ставлення до фінансового ризику в єдиний інтегрований підхід (рисунок 2).

Запропонована багатовимірна модель дозволяє інтегрувати результати різних наукових підходів до аналізу фінансової поведінки домогосподарств та створює методологічну основу для подальшої типізації моделей фінансової поведінки.

Висновки. Результати бібліометричного аналізу дозволили систематизувати основні концептуальні підходи до дослідження фінансової поведінки домогосподарств і виокремити домінуючі напрями наукового дискурсу, що відображають різні механізми прийняття

фінансових рішень. Показано, що фінансова поведінка домогосподарств інтерпретується в межах раціонально-оптимізаційних, поведінкових, структурно-ресурсних, адаптаційних і когнітивно-інституційних підходів, кожен з яких акцентує увагу на окремих детермінантах фінансових рішень.

Водночас встановлено, що жоден із зазначених підходів не забезпечує цілісного пояснення процесів формування та трансформації фінансової поведінки домогосподарств у системі економічних відносин в умовах економічної нестабільності. Це обґрунтовує доцільність застосування інтегрованого аналітичного підходу, який дозволяє поєднати мотиваційні, фінансові, структурні та інституційні чинники в єдину концептуальну рамку аналізу фінансових рішень домогосподарств.

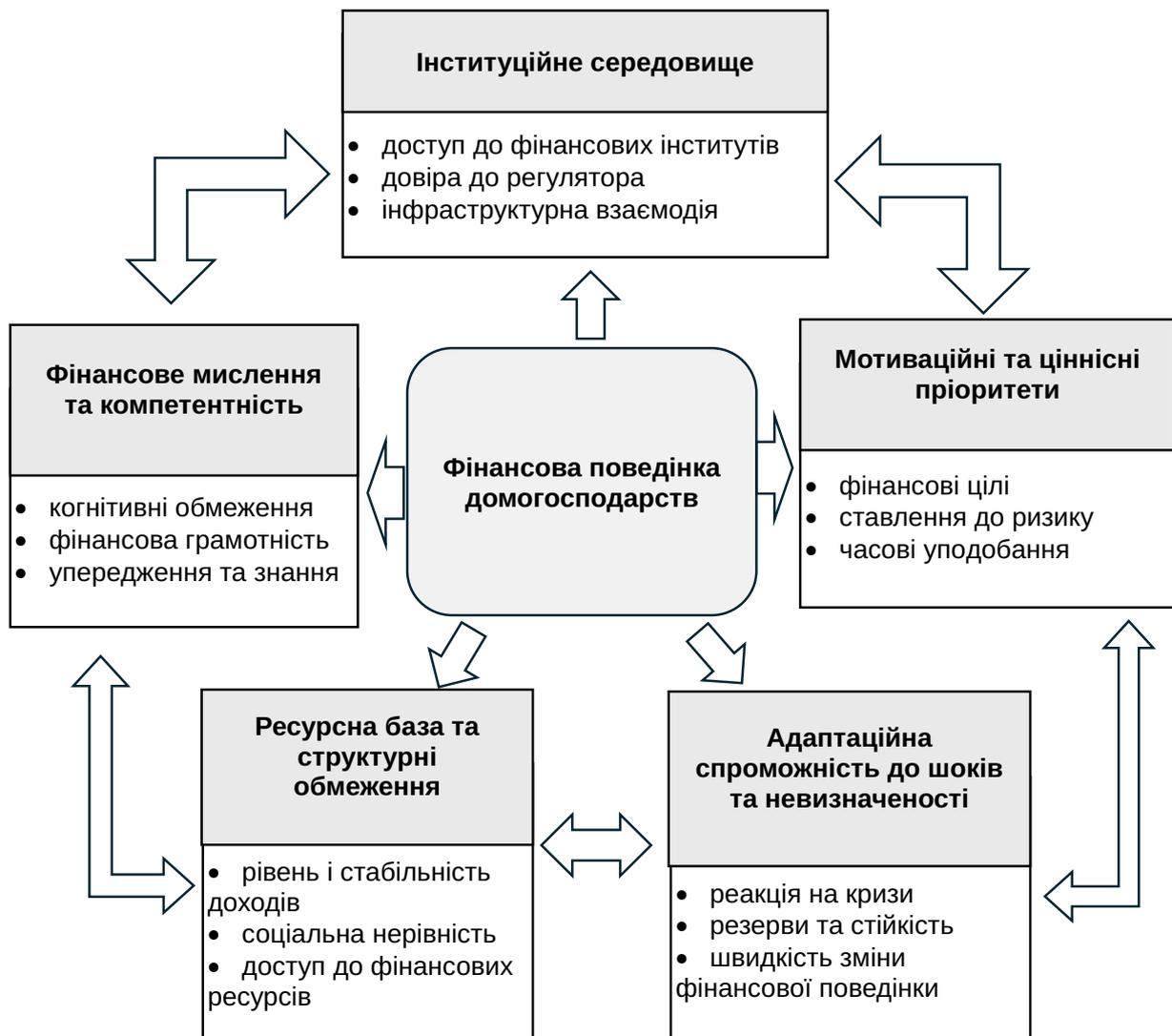

Рис. 2. Модель формування фінансової поведінки домогосподарств

Джерело: сформовано авторами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fisher I. The theory of interest as determined by impatience to spend income and opportunity to invest it. New York : Macmillan, 1930. 566 p.
2. Neumann J. V. Theory of games and economic behavior. Princeton : Princeton university press, 1944. 625 p.
3. Markowitz H. Portfolio Selection. *The Journal of Finance*. 1952. Vol. 7. No. 1. P. 77-91. URL: <https://doi.org/10.2307/2975974> (дата звернення: 28.11.2025).
4. Thaler R. Mental Accounting and Consumer Choice. *Marketing Science*. 1985. Vol. 4. No 3. P. 199-214. URL: <https://doi.org/10.1287/mksc.4.3.199> (дата звернення: 28.11.2025).
5. Thaler R. H. *Behavioral economics: Past, present, and future*. *American Economic Review*. 2016. Vol. 106. No. 7. P. 1577-1600. URL: <https://doi.org/10.1257/aer.106.7.1577> (дата звернення: 28.11.2025).
6. Duesenberry J. S. *Income, saving and the theory of consumer behavior*. Cambridge : Harvard University Press, 1949. 128 p.
7. Ajzen I. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 1991. Vol. 50. No. 2. P. 179-211. URL: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-t](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-t) (дата звернення: 28.11.2025).
8. Steg L., Perlaviciute G., Van der Werff E. Understanding the human dimensions of a sustainable energy transition. *Frontiers in Psychology*. 2015. Vol. 6. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00805> (дата звернення: 28.11.2025).
9. Frederiks E. R., Stenner K., Hobman E. V. Household energy use: Applying behavioural economics to understand consumer decision-making and behaviour. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2015. Vol. 41. P. 1385-1394. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.09.026> (дата звернення: 28.11.2025).
10. Campbell J. Y. Household finance. *The journal of finance*. 2006. Vol. 61. No. 4. P. 1553-1604. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00883.x> (дата звернення: 28.11.2025).
11. Guiso L., Sodini P. Household Finance: An Emerging Field. *Handbook of the Economics of Finance*. 2013. P. 1397–1532. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-44-459406-8.00021-4> (дата звернення: 28.11.2025).
12. Sufi A. House of Debt. *CFA Institute Conference Proceedings Quarterly*. 2014. Vol. 31. No. 4. P. 11-21. URL: <https://doi.org/10.2469/cp.v31.n4.25> (дата звернення: 28.11.2025).
13. Jordà Ò., Schularick M., Taylor A. M. The great mortgaging: housing finance, crises and business cycles. *Economic Policy*. 2016. Vol. 31. No. 85. P. 107-152. URL: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiv017> (дата звернення: 28.11.2025).
14. Deaton A. The analysis of household surveys: A microeconomic approach to development policy. Baltimore, MD: Published for the World Bank [by] Johns Hopkins University Press, 1997. 479 p.
15. Becker G. S. Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education. National Bureau of Economic Research, 1964.
16. Heckman J. J. Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*. 2006. Vol. 312. No. 5782. P. 1900-1902. URL: <https://doi.org/10.1126/science.1128898> (дата звернення: 28.11.2025).

REFERENCES:

1. Fisher I. (1930). The theory of interest as determined by impatience to spend income and opportunity to invest it. New York : Macmillan, 566 p.
2. Neumann J. V. (1944). Theory of games and economic behavior. Princeton : Princeton university press, 625 p.
3. Markowitz H. (1952). Portfolio Selection. *The Journal of Finance*, vol. 7(1), pp. 77-91. URL: <https://doi.org/10.2307/2975974> (accessed November 28, 2025).
4. Thaler R. (1985). Mental Accounting and Consumer Choice. *Marketing Science*, vol. 4(3), pp. 199-214. URL: <https://doi.org/10.1287/mksc.4.3.199> (accessed November 28, 2025).
5. Thaler R. H. (2016). *Behavioral economics: Past, present, and future*. *American Economic Review*, vol. 106(7), pp. 1577-1600. URL: <https://doi.org/10.1257/aer.106.7.1577> (accessed November 28, 2025).
6. Duesenberry J. S. (1949). *Income, saving and the theory of consumer behavior*. Cambridge : Harvard University Press, 128 p.
7. Ajzen I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, vol. 50(2), pp. 179-211. URL: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-t](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-t) (accessed November 28, 2025).
8. Steg L., Perlaviciute G., Van der Werff E. (2015). Understanding the human dimensions of a sustainable energy transition. *Frontiers in Psychology*, vol. 6. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00805> (accessed November 28, 2025).

9. Frederiks E. R., Stenner K., Hobman E. V. (2015). Household energy use: Applying behavioural economics to understand consumer decision-making and behaviour. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 41, pp. 1385-1394. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.09.026> (accessed November 28, 2025).
10. Campbell J. Y. (2006). Household finance. *The journal of finance*, vol. 61(4), pp. 1553-1604. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00883.x> (accessed November 28, 2025).
11. Guiso L., Sodini P. (2013). Household Finance: An Emerging Field. *Handbook of the Economics of Finance*, pp. 1397-1532. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-44-459406-8.00021-4> (accessed November 28, 2025).
12. Sufi A. (2014). House of Debt. *CFA Institute Conference Proceedings Quarterly*, vol. 31(4), pp. 11-21. URL: <https://doi.org/10.2469/cp.v31.n4.25> (accessed November 28, 2025).
13. Jordà Ò., Schularick M., Taylor A. M. (2016). The great mortgaging: housing finance, crises and business cycles. *Economic Policy*, vol. 31(85), pp. 107-152. URL: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiv017> (accessed November 28, 2025).
14. Deaton A. (1997). The analysis of household surveys: A microeconomic approach to development policy. Baltimore, MD: Published for the World Bank [by] Johns Hopkins University Press, 479 p.
15. Becker G. S. (1964). Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education. National Bureau of Economic Research.
16. Heckman J. J. (2006). Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*, vol. 312(5782), pp. 1900-1902. <https://doi.org/10.1126/science.1128898> (accessed November 28, 2025).

Дата надходження статті: 04.12.2025

Дата прийняття статті: 16.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025